

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 2012. – 19 травня. – № 90–91.

Пчелина О. В. Взятничество как коррупционное проявление: некоторые аспекты расследования

Проанализирована общественная опасность взяточничества как коррупционного проявления. Раскрыто содержание отдельных трудностей, с которыми может столкнуться следователь во время расследования, и сформулированы рекомендации относительно путей их преодоления.

Ключевые слова: взяточничество, коррупционное проявление, расследование, Уголовный процессуальный кодекс Украины.

Pchelina O. V. Bribery as a Corruption: Some Aspects of Investigation

The social danger of bribery as a corruption is analyzed. The content of some difficulties that may face the investigator during the investigation of bribery is revealed, some proposals for overcoming them are formulated.

Key words: bribery, corruption, investigation, The Criminal Procedural Code of Ukraine.

Стаття надійшла 08 травня 2013 р.

УДК 343.285

Р. М. Римарчук, С. О. Сорока

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Розглянуто основні кримінально-процесуальні функції, їх історичний генезис, види та форми кримінального переслідування, проведено аналіз компетенції кримінально-процесуальних органів досудового розслідування. Досліджуються кримінально-процесуальні функції суб'єктів кримінального переслідування, загальні умови кримінального переслідування. Зроблено висновок про ефективність та суспільну корисність кримінального переслідування на стадії досудового слідства.

Ключові слова: кримінальне переслідування, досудове слідство, суд, прокурор, слідчі, оперативні працівники.

Стан дослідження. В науці дореволюційного кримінального процесу існувала і була загальноновизнаною концепція трьох основних функцій: кримінального переслідування, захисту і вирішення справи. Дана концепція була прийнята і радянськими вченими-процесуалістами і досить тривалий час, до прийняття Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік 1958 р., не викликала критичного відношення. Але незабаром після прийняття цього закону визначний радянський учений-процесуаліст М. А. Чельцов піддав критиці концепцію існування в радянському кримінальному процесі таких функцій, як властиву тільки буржуазному кримінальному судочинству з його принципом змагальності. [6, с. 300]. Думка М. А. Чельцова була підтримана низкою вчених. Їх опонентами виступили М. С. Строгович, Р. Д. Рахунов, П. С. Елькінд та деякі інші науковці. Дискусія, яка виникла, послужила імпульсом для розвитку теорії кримінально-процесуальних функцій. На думку останніх, родоначальною серед тріади кримінально-процесуальних функцій кримінальне переслідування виступає як процесуальна діяльність сторони обвинувачення з метою встановлення факту і обставин вчинення суспільно небезпечного діяння, що передбачене кримінальним законом і особи, що його вчинила, а також для забезпечення застосування до такої особи покарання або інших заходів кримінальної відповідальності або примусових заходів виховання чи лікування. Що своєю чергою викликає необхідність в функції захисту, яка являє собою процесуальну діяльність, скеровану на виявлення обставин, які виправдовують обвинуваченого, звільняють його від кримінальної відповідальності, пом'якшують і викликають інше покращення його становища, а також на охорону його особистих і майнових прав [5, с. 220].

Метою статті є визначення положень нових суб'єктів кримінального процесу, а саме сторони обвинувачення.

Виклад основних положень. Як функція кримінального переслідування, так і функція захисту покликані сприяти законному і обгрунтованому вирішенню кожного кримінального провадження. Таке вирішення може мати місце як у процесі досудового розслідування, так і при здійсненні судочинства по суті в судовому засіданні, а «обвинувачення» є лише однією з форм здійснення кримінального переслідування.

Таким чином, під функціями кримінального судочинства в цілому, як єдиної правової системи, слід розуміти не роль чи коло обов'язків того чи іншого учасника, а головні напрямки кримінально-

процесуальної діяльності, в яких проявляється вплив кримінального судочинства на суспільні відносини і які визначаються його задачами.

Розглядаються два види кримінального переслідування, здійснювані в публічному порядку та в приватному порядку.

Кримінальне переслідування здійснюється: 1) у формі підозри; 2) у формі державного обвинувачення; 3) у формі приватного обвинувачення; 4) при здійсненні провадження з застосуванням примусових заходів медичного характеру; 5) при здійсненні провадження з застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Публічну владу в частині кримінального провадження організовано таким чином, що досудове розслідування здійснюють слідчі органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства та органів Державного бюро розслідувань (ст. 38 КПК), а питання про винність особи та її покарання вирішує орган судової влади – суд. Всі вони є органами публічної влади, які в своїй сукупності утворюють систему державних органів, наділених кримінально-процесуальною компетенцією. У межах цієї системи (організму) всі вказані органи поєднані правилами, встановленими публічною владою, і зобов'язані охороняти інтереси суспільства та права окремих його громадян. Тільки ці органи мають виключну компетенцію здійснювати кримінально-процесуальну діяльність. З цього погляду кримінально-процесуальна компетенція органів досудового слідства, прокуратури і суду є, з одного боку, спеціальною компетенцією окремих державних органів, а, з іншого, – загальною щодо окремих видів їх процесуальної діяльності. Зазначені види процесуальної діяльності в жодному разі не повинні «перетинатися» в межах сумарного обсягу кримінально-процесуальної компетенції (правосуддя здійснює тільки суд, державне обвинувачення – прокурор, слідство – слідчий). Тож компетенцію можна визначити як покладений законом на уповноваженого суб'єкта обсяг публічних справ, а кримінально-процесуальну компетенцію – як покладений кримінально-процесуальним законом на органи досудового слідства, прокуратури і суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових питань, що виникають у суспільстві [3, с. 22].

Головною або провідною формою досудового розслідування вважається досудове слідство, яке здійснюється слідчими слідчих підрозділів.

Основні положення або загальні умови досудового розслідування – це визначені законом на підставі принципів кримінального процесу правила, які відображають характерні риси та особливості досудо-

вого розслідування як стадії кримінального процесу, і своїми вимогами спонукають органи досудового розслідування до швидкого, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, а також виконання інших завдань кримінального судочинства.

До основних положень досудового розслідування слід віднести норми КПК, які регулюють: 1) своєчасний початок досудового розслідування; 2) досудове розслідування злочинів та кримінальних проступків; 3) підслідність; 4) об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування; 5) місце проведення досудового розслідування; 6) строки досудового розслідування; 7) розгляд клопотань під час досудового розслідування; 8) ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення; 9) недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Первісною функцією в системі кримінально-процесуальних функцій виступає кримінальне переслідування як процесуальна діяльність, що здійснюється: слідчим, прокурором, потерпілим, цивільним позивачем і їх представниками з метою встановлення факту і обставин вчинення суспільно небезпечного діяння, яке передбачене кримінальним законом, і особи, що його вчинила, а також для забезпечення застосування до такої особи покарання або інших заходів кримінальної відповідальності або примусових заходів медичного чи виховного характеру. Вказана функція виступає і як генеруюча, тобто утворююча функція кримінального процесу.

Прокурор, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора. Прокурор, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва ним [2, с. 506].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» втручання органів державної влади і органів місцевого самоврядування, посадових осіб, засобів масової інформації, громадсько-політичних організацій (рухів) та їх представників у діяльність прокуратури з нагляду за додержанням законів або з розслідування діянь, що містять ознаки злочину, забороняється.

Вплив у будь-якій формі на працівника прокуратури з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися при-

йняття неправомірного рішення тягне за собою відповідальність, передбачену законом. Звернення представників влади, інших посадових осіб до прокурора з приводу конкретних справ і матеріалів, що перебувають у провадженні прокуратури, не можуть містити будь-яких вказівок або вимог щодо результатів їх вирішення. Отже прокурор – це єдиний учасник усіх процесуальних стадій, а єдиною функцією прокурора у кримінальному судочинстві є кримінальне переслідування, здійснюване однак в різних процесуальних формах: на досудовому розслідуванні – у формі нагляду і керівництва ним; у судовому розгляді – в формі підтримання державного обвинувачення.

Відзначимо, що суд, прокуратура, органи досудового розслідування та оперативні підрозділи, які здійснюють кримінальне переслідування, покликані вести боротьбу зі злочинністю. Дане завдання реалізується у діяльності конкретних суб'єктів, пронизує кожен етап процесу і тому є загальною для усіх них. У цьому полягає загальне призначення усіх органів, які ведуть процес і здійснюють кримінальне переслідування, їхній єдиний напрям спільної діяльності, тобто процесуальна функція. Саме вона визначає основну соціальну цінність усіх названих органів, що полягає у зменшенні рівня злочинності. За своїм змістом розглядувана функція має найбільший обсяг діяльності, що її утворює, внаслідок чого вона іменується генеральною функцією процесу діяльності органів, що здійснюють кримінальне переслідування.

Боротьба зі злочинністю передбачає здійснення зазначеними органами специфічної діяльності, пов'язаної із кримінальним переслідуванням осіб, які вчинили злочин, у межах конкретних кримінальних проваджень. Ефективне здійснення кримінального переслідування у конкретних провадженнях сприяє реалізації генеральної функції процесу – боротьбі зі злочинністю. Отже, кримінальне переслідування по суті є однією із форм боротьби зі злочинністю (стримання злочинності, протидії злочинності) [7, с. 120].

Зобов'язання органу досудового розслідування застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення його ефективності вимагає вчинення слідчим не всіх слідчих і процесуальних дій, передбачених КПК, а саме тих, без яких неможливе законне, обґрунтоване, всебічне, повне, швидке, неупереджене і своєчасне здійснення кримінального провадження.

Критерії ефективності досудового розслідування впливають із завдань кримінального судочинства, головним із яких є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона

прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора у конкретному кримінальному провадженні. Їх особливість полягає в тому, що вони наділені законом повноваженнями з проведення оперативно-розшукових заходів.

Ефективність діяльності органів кримінального переслідування у конкретному кримінальному провадженні може залежати, окрім чинників, що залежать від результативності у діяльності цих органів, ще й від поведінки суб'єкта, щодо якого здійснюється переслідування, та суб'єктів, які здійснюють допоміжну функцію (свідків, експертів тощо).

Значною мірою поведінку цих суб'єктів визначають посадові особи державних органів, які здійснюють кримінальне переслідування. Так, з метою забезпечення належної поведінки підозрюваного щодо нього може бути обрано запобіжний захід, а з метою гарантування давання достовірних показань свідком останнього попереджають про кримінальну відповідальність за ухилення від давання показань і давання завідомо неправдивих показань.

Однак є сфера життєдіяльності суб'єктів кримінального процесу, на яку посадові особи, котрі здійснюють кримінальне переслідування, не завжди можуть вплинути через ті чи інші причини. Так, поза сферою впливу посадовців державних органів можуть перебувати факти підкупу чи залякування потерпілих, свідків, експертів; фальсифікація даних і подання їх для використання як доказів у кримінальних провадженнях тощо.

Першим і головним критерієм ефективності діяльності органів кримінального переслідування є ступінь досягнення цими органами мети діяльності з переслідування. Поняття цього критерію і визначення його як основного обумовлено тією обставиною, що співвідношення результатів діяльності і її мети є визначальним у розумінні поняття ефективності будь-якого виду людської діяльності.

Отже, ефективне кримінальне переслідування дозволяє досягати суспільно корисної мети: зниження рівня злочинності у державі, забезпечення почуття безпеки у членів усього суспільства.

Висновки. Таким чином, критерієм оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування, змістом якого є співвідношення мети і фактичного результату, може бути з однаковою результативністю застосований, як у випадку, коли суд, погоджуючись із висновками прокурора щодо винуватості особи, ухвалює обвинувальний вирок, так і у разі, якщо прокурор на законних підставах відмовився від державного обвинувачення, і переслідувана особа визнається невинною.

Хоча кодекс відніс прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого до сторони обвинувачення, вони зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, і виявити не тільки обставини, що викривають, а й ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квіт. 2012 р. [Електронний режим] // Голос України. – 2012. – № 90–91. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія / О. Д. Татаров. – Донецьк: ТОВ «ВПП «Промінь», 2012. – 640 с.

3. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю.А. Тихомиров // Журнал российского права. – М., 2006. – № 10. – С. 355.

4. Молдован А. В. Кримінальний процес України (новий): навч. посібник / А. В. Молдован, С. М. Мельник. – К.: Вид-во «Центр учбової літератури», 2013. – С. 366.

5. Строгович М. С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе / М. С. Строгович. – М.: Юриздат МЮ СССР, 1955. – С. 384.

6. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс / М. А. Чельцов. – М.: Госюриздат, 1951. – С. 503.

7. Зеленецький В. С. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні / В. С. Зеленецький, Л. М. Лобойко // Правові науки України: збірник наукових праць, 2009. – С. 320.

Римарчук Р. М., Сорока С. А. Процессуальное положение субъектов уголовного преследования на стадии досудебного расследования

Рассмотрены основные уголовно-процессуальные функции, их исторический генезис, виды и формы уголовного преследования, проведен анализ ком-

петенции уголовно-процессуальных органов досудебного следствия. Исследуются уголовно-процессуальные функции субъектов уголовного преследования, общие условия уголовного преследования. Сделан вывод об эффективности и общественной пользе уголовно-процессуального преследования на стадии досудебного следствия.

Ключевые слова: уголовное преследование, досудебное следствие, суд, прокурор, следователи, оперативные работники.

Rymarchuk R. M., Soroka S. O. Procedural status of the subjects of the prosecution on the prejudicial inquiry stage

The article deals with the overview of the competence and criminal-procedural functions of the prosecution on the prejudicial inquiry stage. The main procedural criminal functions, their historical genesis, types and forms of the prosecution are analyzed. The criminal-procedural functions of the prejudicial inquiry subjects and general conditions of the criminal prosecution are examined. The conclusion about the effectiveness and social benefit of the criminal prosecution on the prejudicial inquiry stage is made.

Keywords: criminal prosecution, prejudicial inquiry, court, prosecutor, investigators, operatives.

Стаття надійшла 28 травня 2013 р.